

TÍTOL DE LA COMUNICACIÓ: Ètica de la invisibilitat; cíncics, hipòcrites i malvats

AUTOR: Enric Senabre Carbonell

E-MAIL: enrisena@gmail.com

TITULACIÓ: Llicenciat en Filosofia i ciències de l'educació, branca Filosofia.

ACTIVITAT PROFESSIONAL: Professor de filosofia a l'IES Escultor Badia de Foios (València)

Resum: Internet, les xarxes socials, el WhatsApp i altres andròmines digitals han col·locat la moral contemporània davant d'uns dilemes ètics que no s'havia plantejat abans. La invisibilitat que proporciona l'anonimat de les xarxes socials, el distanciament emocional que genera l'ús de l'smartphone i l'omnipotència que ens fan sentir les possibilitats que ofereixen, situen la consciència moral davant d'uns reptes que no havíem sospitat i que necessiten una resposta moral actualitzada i eficaç.

Però per aquelles coses que té la filosofia, resulta que un mite creat fa vint-i-cinc segles ens pot donar la pauta per abordar una situació insospitada fa tant de temps. Parlem de Gíges i el seu anell, el mite que Plató va atribuir al sofista Trasímac al llibre II de La República. La pregunta que ens llança aquesta narració imaginària ens col·loca de manera quasi màgica davant les possibilitats que l'ús del mòbil ens proporciona. I els reptes morals amb els quals ens interpel·la es podrien plantejar de la següent manera; quina ètica podem bastir des de la invisibilitat digital? És cert que tots esdevindríem egoistes i aprofitats si la nostra identitat digital ens convertís en invisibles?

Per resoldre o, si més no, aclarir els reptes plantejats, ens remuntarem un poc més endavant encara, als temps de la jove i triomfant democràcia grega del segle V a.n.e. La primera sofística dels temps de l'Atenes de Pericles tenia clar que l'esfera pública havia de ser transparent, perquè això era garantia de democràcia i control polític ciutadà, mentre que l'esfera privada havia de ser protegida per una espècie d'invisibilitat moral que garantira la seua llibertat i caràcter personal. La invisibilitat moral en la primera societat democràtica era, per tant, una mena de cordó de seguretat que protegia els valors personals de la intromissió i la pressió comunitària. Però la segona sofística, la de la democràcia reinstaurada després de la guerra del Peloponés, va pervertir l'equació i el plantejament de Trasímac a La República parteix d'una extrapolació de la invisibilitat, necessària per a protegir l'esfera privada, a l'esfera pública, amb el consegüent problema de corrupció democràtica i d'aparició d'una hipocresia moral que corromp els ciments de la convivència.

El dilema moral estava plantejat, i els intents de solució posteriors oscil·laran entre la invisibilitat hipòcrita que va plantejar la segona sofística i la transparència totalitària de la caverna platònica, amb la consegüent anul·lació de l'esfera moral privada i la impossibilitat material de la hipocresia. Entremig trobem la proposta d'un Diògenes que, des de l'integrisme moral del cinisme original, reclama l'anul·lació de qualsevol ètica pública i la impossibilitat de tot tipus d'invisibilitat.

Molts segles després, la il·lustració va tornar a plantejar el tema de la invisibilitat, però formulat en termes diferents, el de la naturalesa del mal. La postura del marquès de Sade reprén el cinisme de Diògenes en plantejar la visibilitat moral absoluta, però sense cap tipus de judici social ni superioritat moralista, la visibilitat pública ha de penetrar al món de la moral privada, i l'escàndol és la manera de protegir la llibertat moral personal per damunt de prejudicis i hipocresia comunitarista. Però aquesta absència de control social era difícil de mantenir, ni tan sols pels revolucionaris francesos, i per això la transparència es va transformar en visibilitat total, tot i que interna. La proposta kantiana d'un gran germà moral en forma d'imperatiu moral impossibilita la hipocresia i

el cinisme en la seua versió moderna, i impedeix la possibilitat del mal, però a costa d'una autocontrol més obsessiu que l'extern.

La solució kantiana va tenir més èxit que la sadiana i es va imposar un model de control intern, molt semblant al control religiós, que només es va trencar amb l'anunci de la mort de Déu per part de Nietzsche. Amb la desaparició de Déu, tots ens tornem invisibles i la possibilitat de desenvolupar una ètica irreverent i personal sembla obrir-se pas durant un temps. Però dura poc, perquè a la suposada mort del Déu moral, el substitueix un nou Déu més material i al temps invisible, la xarxa digital. Les revelacions d'Snowden, Mailing i Wikileaks han posat damunt la taula el control al qual sotmeten les nostres vides privades, i la visibilitat absoluta en la que han convertit la societat contemporània.

Però la il·lusió d'invisibilitat ha adquirit un nou sentit amb l'aparició dels nous mitjans de comunicació digitals; les xarxes socials i les app de missatgeria instantània. Una il·lusió d'invisibilitat generada per la sensació d'anonimat que produeixen els nous mitjans digitals ens ha fet creure omnipotents i irresponsables, amagats darrere d'una identitat simulada i oculta a les mirades directes dels nostres congèneres. Però mentre ens creiem invisibles, l'ull d'un gran germà digital disposava una caverna transparent i controlada en la qual la privacitat s'ha convertit en una quimera impossible. Curiosament, tornem a la invisibilitat proporcionada per l'anell de Giges, però ara la invisibilitat ens la proporciona un objecte que ens cap a la butxaca, que podem portar sempre damunt, quasi com un anell, i que ens permet traslladar-nos en l'espai de manera instantània. Ens creiem Giges i tornem a viure en una espècie d'invisibilitat moral que facilita el "mal radical" o l'absència de criteri moral des del que assegurar la convivència respectuosa entre els humans. A canvi els realment poderosos són els que controlen les empreses tecnològiques, els mantenidors d'un foc que ens fa creure que podem mirar sense ser vistos, i ens facilita la formació d'una consciència moral solipsista i egoista. Els usuaris de les xarxes socials experimentem una invisibilitat que ens fa creure protegits de la sanció moral i penal i que ens proporciona el poder d'acomplir els desig més baixos; insults, amenaces, extorsió, xantatge.

La solució a aquest dilema difícil de resistir no pot venir per la via platònica del sotmetiment a una esfera pública i publicada, ni pot venir per una transparència total, sinó per la reivindicació d'una privacitat moral inviolable i, al mateix temps, per l'enfortiment d'una emocionalitat moral compartida. Només conformant identitats morals empàtiques, conscients dels efectes dels actes teledirigits que realitzem amb els nous aparells digitals, podrem mantenir protegida la llibertat necessària per a la formació de la consciència moral. Això i una resistència radical a la invisibilitat pública que el poder vol garantir-se per mantenir la seua posició de privilegi.

TÍTULO DE LA COMUNICACIÓN: Ética de la invisibilidad; cínicos, hipócritas y malvados

Resumen: Internet, las redes sociales, el WhatsApp y otros trastos digitales han situado la moral contemporánea ante unos dilemas éticos que no se habían planteado antes. La invisibilidad que proporciona el anonimato de las redes sociales, el distanciamiento emocional que genera el uso del smartphone y la omnipotencia que nos hacen sentir las posibilidades que ofrecen, sitúan la conciencia moral ante unos retos que no habíamos sospechado y que necesitan una respuesta moral actualizada y eficaz. Pero por aquellas cosas que tiene la filosofía, resulta que un mito creado hace veinticinco siglos nos puede dar la pauta para abordar una situación insospechada hace tanto de tiempo. Hablamos de Giges y su anillo, el mito que Platón atribuyó al

sofista Trasímaco en el libro II de La República. La pregunta que nos lanza esta narración imaginaria nos sitúa de manera casi mágica ante las posibilidades que el uso del móvil nos proporciona. Y los retos morales con los cuales nos interpela se podrían plantear de la siguiente manera; ¿qué ética podemos construir desde la invisibilidad digital? ¿Es cierto que todos seríamos egoístas y aprovechados si nuestra identidad digital nos convirtiera en invisibles?

Para resolver o, cuando menos, aclarar los retos planteados, nos remontaremos un poco más adelante todavía, a los tiempos de la joven y triunfante democracia griega del siglo V a.n.e. La primera sofística de los tiempos del Atenas de Pericles tenía claro que la esfera pública tenía que ser transparente, porque esto era garantía de democracia y control político ciudadano, mientras que la esfera privada tenía que ser protegida por una especie de invisibilidad moral que garantizara su libertad y carácter personal. La invisibilidad moral en la primera sociedad democrática era, por lo tanto, un tipo de cordón de seguridad que protegía los valores personales de la intromisión y la presión comunitaria. Pero la segunda sofística, la de la democracia reinstaurada después de la guerra del Peloponeso, pervirtió la ecuación y el planteamiento de Trasímaco en La República parte de una extrapolación de la invisibilidad, necesaria para proteger la esfera privada, a la esfera pública, con el consiguiente problema de corrupción democrática y de aparición de una hipocresía moral que corrompe los cementos de la convivencia.

El dilema moral estaba planteado, y los intentos de solución posteriores oscilaran entre la invisibilidad hipócrita que planteó la segunda sofística y la transparencia totalitaria de la caverna platónica, con la consiguiente anulación de la esfera moral privada y la imposibilidad material de la hipocresía. Entremedias encontramos la propuesta de un Diógenes que, desde el integrismo moral del cinismo original, reclama la anulación de cualquier ética pública y la imposibilidad de todo tipo de invisibilidad. Muchos siglos después, la ilustración volvió a plantear el tema de la invisibilidad, pero formulado en términos diferentes, el de la naturaleza del mal. La postura del marqués de Sade retoma el cinismo de Diógenes al plantear la visibilidad moral absoluta, pero sin ningún tipo de juicio social ni superioridad moralista, la visibilidad pública tiene que penetrar en el mundo de la moral privada, y el escándalo es la manera de proteger la libertad moral personal por encima de prejuicios e hipocresía comunitarista. Pero esta ausencia de control social era difícil de mantener, ni siquiera por los revolucionarios franceses, y por esto la transparencia se transformó en visibilidad total, aunque con un carácter interno. La propuesta kantiana de un gran hermano moral en forma de imperativo moral imposibilita la hipocresía y el cinismo en su versión moderna, e impide la posibilidad del mal, pero a costa de un autocontrol más obsesivo que el externo.

La solución kantiana tuvo más éxito que la sadiana y se impuso un modelo de control interno, muy parecido al control religioso, que sólo se rompió con el anuncio de la muerte de Dios por parte de Nietzsche. Con la desaparición de Dios, todos nos volvemos invisibles y la posibilidad de desarrollar una ética irreverente y personal parece abrirse durante un tiempo. Pero dura poco, porque a la supuesta muerte de Dios moral, lo sustituye un nuevo Dios más material y al tiempo invisible, la red digital. Las revelaciones de Snowden, Mailing y Wikileaks han puesto encima la mesa el control al cual someten nuestras vidas privadas, y la visibilidad absoluta en la que han convertido la sociedad contemporánea.

Pero la ilusión de invisibilidad ha adquirido un nuevo sentido con la aparición de los nuevos medios de comunicación digitales; las redes sociales y las app de mensajería instantánea. Una ilusión de invisibilidad generada por la sensación de anonimato que

producen los nuevos medios digitales nos ha hecho creer omnipotentes e irresponsables, escondidos detrás de una identidad simulada y oculta a las miradas directas de nuestros congéneres. Pero mientras nos creemos invisibles, el ojo de un gran hermano digital disponía una caverna transparente y controlada en la cual la privacidad se ha convertido en una quimera imposible. Curiosamente, volvemos a la invisibilidad proporcionada por el anillo de Giges, pero ahora la invisibilidad nos la proporciona un objeto que tenemos en el bolsillo, que podemos traer siempre encima, casi como un anillo, y que nos permite trasladarnos en el espacio de manera instantánea. Nos creemos Giges y volvemos a vivir en una especie de invisibilidad moral que facilita el “mal radical” o la ausencia de criterio moral desde el que asegurar la convivencia respetuosa entre los humanos. A cambio los realmente poderosos son los que controlan las empresas tecnológicas, los mantenedores de un fuego que nos hace creer que podemos mirar sin ser vistos, y nos facilita la formación de una conciencia moral solipsista y egoísta. Los usuarios de las redes sociales experimentamos una invisibilidad que nos hace creer protegidos de la sanción moral y penal y que nos proporciona el poder de cumplir los deseos más bajos; insultos, amenazas, extorsión, chantaje.

La solución a este dilema difícil de resistir no puede venir por la vía platónica del sometimiento a una esfera pública y publicada, ni puede venir por una transparencia total, sino por la reivindicación de una privacidad moral inviolable y, al mismo tiempo, por el fortalecimiento de una emocionalidad moral compartida. Sólo conformando identidades morales empáticas, conscientes de los efectos de los actos teledirigidos que realizamos con los nuevos aparatos digitales, podremos mantener protegida la libertad necesaria para la formación de la conciencia moral. Esto y una resistencia radical a la invisibilidad pública que el poder quiere garantizarse para mantener su posición de privilegio.